

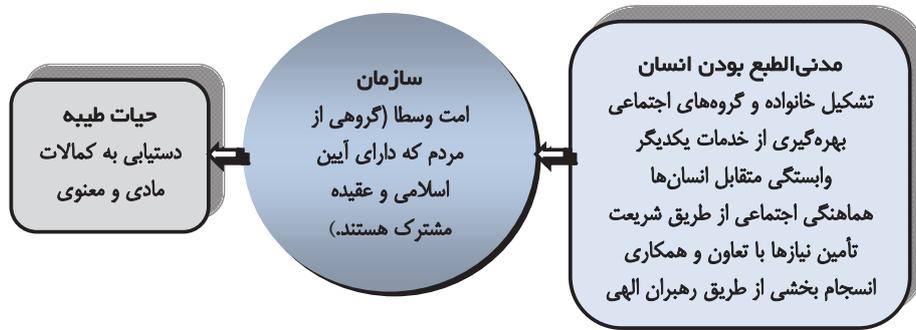
عنوان

اصول و مبانی مدیریت از دیدگاه اسلام

مبانی مدیریت از دیدگاه اسلام

فلسفه‌ی وجودی سازمان از دیدگاه اسلام:

■ از دیدگاه اسلام، انسان‌ها فطرتاً اجتماعی آفریده شده‌اند و برای بقا و تکامل خود نیازمند سازمان و تشکیلات هستند تا ضمن تنظیم روابط اجتماعی، از طریق همکاری با یکدیگر، به اهداف مورد نظر دست پیدا کنند.

"فرآیند شکل‌گیری سازمان مبتنی بر آیات قرآن"

■ **نکته‌ی بزرگ:** در معارف اسلامی خود نیز اجتماعی است. اسلام اولاً به جامعه دستور داده که به‌طور مداوم دعوت دینی را برقرار دارند؛ ثانیاً مردم را به امر به معروف و نهی از منکر مکلف ساخته و ثالثاً فرمان داده است که مسلمانان از مردمی که افکار مغرضانه و شبه‌آلود دارند، دوری گزینند.

✓ از نظر ابوریحان بیرونی، اجتماعی بودن انسان مبتنی بر چند اصل مهم است:

۱. **اصل استثناس (تجانس):** زندگی انسان جز به واسطه‌ی انس و همیاری با دیگران کامل نمی‌شود و بنیان جامعه بر مبنای همگنی و تشابه استوار است.

۲. **اصل تضاد:** بدن انسان از عناصر متفاوت و حتی متضاد ترکیب یافته است که خود موجب اختلاف مزاج‌ها و طبایع می‌شود و در مرحله‌ی بعد در روابط و تمایلات اشخاص تأثیر می‌گذارد. طبایع متضاد ضمن اینکه همدیگر را دفع می‌کنند، به دلایلی به جذب و همکاری نیز تمایل دارند.

۳. **نیازهای انسان:** انسان برای رفع ضرورت‌های زندگی‌اش، به زندگی جمعی گرایش دارد و همین نیازهاست که موجب ایجاد حرفه‌ها، صناعات، انواع علوم و معارف بشری می‌شود.

TEST

تست: کدامیک از گزینه‌های زیر نشان‌دهنده‌ی تعریف ذیل می‌باشد؟

«این اصل موجب ایجاد حرفه‌ها، صناعات، انواع علوم و معارف بشری می‌شود.»

(۱) اصل تضاد (۲) نیازهای انسان (۳) اصل تجانس (۴) اصل برابری

■ پاسخ: گزینه‌ی «۲» صحیح است.

تست: ابوریحان بیرونی با طرح کدام اصل اذعان می‌کند که در مدیریت، نگرش اجتماعی بودن

TEST

انسان و همیاری با دیگران، اساس همگنی و بنیان جامعه است؟ (P.F.D ۹۵)

(۱) اصل اختلاف مقاصد

(۲) اصل توافق (اتفاق آراء)

(۳) اصل استثناس (تجانس)

(۴) اصل تضاد آراء

■ پاسخ: گزینه‌ی «۳» صحیح است.

■ براساس دیدگاه **خواجه نصیرالدین طوسی**، زندگی جمعی مقتضی نهادهایی می‌شود که تأمین‌کننده نیازهای جمعی بشر است و با وجود چنین نهادهایی است که «تمدن» شکل گرفته و برای هر کس جایگاه و نقشی تعیین می‌کند و افراد بسته به نوع صناعات خود به ایفای نقش می‌پردازند، صناعاتی که از اختلاف علایق، سلیقه‌ها و دواعی (انگیزه‌ها) ناشی می‌شوند.

■ **خواجه نصیرالدین طوسی معتقد است:** «و مکانی که اجتماع اشخاص متفاوت و مختلف با آرا و افکار و حرفه و صنعت گوناگون در آن جای دارند و با تعاون به یکدیگر اسباب زندگی یکدیگر را فراهم می‌کنند، «مدینه» گویند.»

نکات برتر

① صدرالمتألهین معتقد است که انسان با آن عظمت خلیفه‌اللهی خود موجودی مدنی است. انسان مدنی بالطبع است و معیشتش در دنیا به سامان نمی‌رسد، مگر از راه تن دادن به تمدن و همکاری و اجتماع با دیگران.

② ملأصدرا از ضرورت حیات اجتماعی به ضرورت حکومت (سازمان) می‌رسد. دستیابی به کمال نهایی، خیر برتر و سعادت جز در سایه‌ی حکومت (سازمان) در اشکال سه‌گانه‌ی مدینه، اُمت و معموره‌ی جهانی امکان‌پذیر نیست.

③ هدف نهایی مدینه‌ی فاضله را دستیابی به فضیلت، خیر، سعادت و کمال انسانی می‌داند. خواجه نصیرالدین طوسی منشأ زندگی جمعی را وجود گرایش‌هایی در درون انسان‌ها می‌داند که افراد برای رفع نیازهای اولیه و ضروری خود دور هم جمع می‌شوند و چنین گرایش‌هایی همیشه و در هر مکان و شرایط برای انسان و هموعانش وجود دارد.

تست: کدامیک از موارد زیر جزء دلایل گرایش انسان به زندگی جمعی از نظر خواجه نصیرالدین

TEST

طوسی می‌باشد؟

(۱) وجود گرایش در درون انسان

(۲) تمایل انسان به زندگی دنیوی

(۳) ترس از تنهایی

(۴) زندگی فردی و شخصی انسان

■ پاسخ: گزینه‌ی «۱» صحیح است.

■ اجتماع مدنی مورد نظر خواجه نصیرالدین طوسی به اعتبار هدف و غرضی که مردم مدینه و رئیس آن دارند، به دو نوع نظام مدینه‌ی فاضله و غیرفاضله تقسیم می‌شود. از دیدگاه خواجه نصیرالدین طوسی، اجتماعات

انسانی به جهت گستردگی و پیچیدگی‌شان، نیاز به عواملی دارند که پایه‌هایشان را با ثبات و مستحکم کرده و به آنها شکل دهد تا بتوانند به حیات خود استمرار بخشند.

■ **این عوامل عبارتند از:** محبت، صداقت، عدالت، سیاست یا حاکم و قانون. هر یک از این عوامل نقش مهمی در پایداری و استحکام حیات جمعی دارند؛ عدالت، در ساختارها تعادل ایجاد می‌کند و محبت موجب همگرایی میان افراد و گروه‌های اجتماعی می‌شود، چنانکه رواج صداقت در میان مردم به همگرایی می‌انجامد و سیاست و قانون موجب تحقق، بقا و استمرار می‌شوند.

ماهیت سازمان از دیدگاه اسلام:

■ قرآن کریم نوع مطلب و ایده‌آل سازمان را «أمت وسطا» می‌نامد که از آن با عنوان أمت مسلمة، أمت معتدل و أمت عدل نیز یاد شده است.

■ واژه‌ی «أمت» در قرآن برای گروهی از انسان‌ها که براساس دین و احکام الهی و رهبری الهی متحد شده و اقدام به تشکیل یک جامعه‌ی دینی با اهداف مشترک کرده‌اند، به کار رفته است. أمت در اندیشه‌ی سیاسی اسلام، مفهومی انحصاری و ویژه برای جامعه‌ی مسلمانان است که تحت حکومت قوانین اسلامی بوده و دارای عقیده و اهداف مشترک هستند.

■ تعالیم انبیا (علیهم‌السلام) علاوه بر توجه بر بُعد فردی و شخصی انسان‌های، اهمیت بیشتری به حیات اجتماعی می‌دهند و سعی بر این داشته‌اند که زندگی اجتماعی و جوامع انسانی را برای زیست بهتر اعضای آن، اصلاح کنند تا سعادت فردی در بستر جوامع صالح تأمین شود؛ چراکه تأثیر اصلاحی یا انحرافی جامعه بر اعضای خود امری است که در آن کمتر می‌توان تشکیک کرد و این بدان سبب است که چون زندگی انسان در کنار هم‌نوعان خود و در جامعه سپری می‌شود و فرد از آن جهت که در برخی نهادهای اجتماعی از قبیل خانواده، طبقه اجتماعی و سازمان‌های اجتماعی، عضویت دارد؛ تحت تأثیر عمیق جامعه و آداب و رسوم آن قرار دارد و در صورت اصلاح جامعه، صلاح و سعادت اعضای آن نیز تأمین می‌شود.

■ **ملاًصدرا** معتقد است که هرگاه عدل در دستور کار مدیریت و حکومت قرار گیرد؛ شهوات، عقل را خدمت خواهند کرد و مردمان به سعادت خواهند رسید و اگر مدیریت بر محور ستم شکل گیرد، عقول در خدمت شهوات قرار می‌گیرد و سعادت که طلب آخرت است، از مردمان دور خواهد شد.

■ ملاًصدرا سعادت را به دنیوی و آخروی تقسیم می‌کند و سعادت دنیوی را دو نوع می‌داند:

۱- سعادت جسمی از قبیل صحت و سلامتی، نیروی فراوان و شهامت، حُسن و جمال جسمی؛ ۲- سعادت خارجی از قبیل فراهم بودن لوازم زندگی و تأمین مسایل مادی.

■ **بر همین سیاق، سعادت آخروی را نیز بر دو بخش تقسیم می‌کند:** ۱- سعادت علمی از قبیل کسب معارف و حقایق؛ ۲- سعادت عملی از قبیل اطاعت الهی و آراستگی به فضایل و اخلاق.

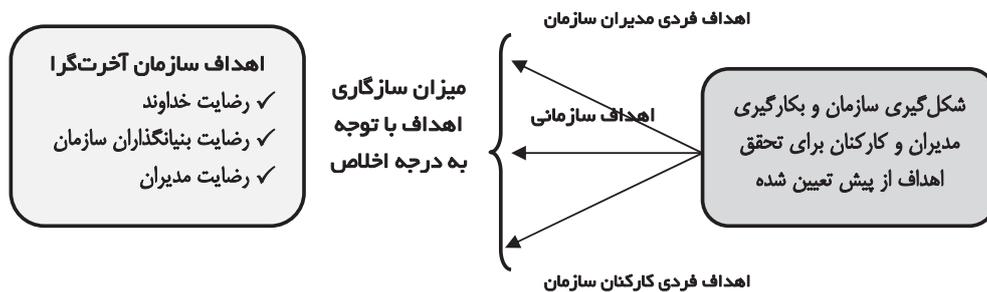
■ براساس دیدگاه **قطب‌الدین رازی**، دستگاهی که سیاست‌های فضیلت‌آور را جاری می‌کند، دولت می‌باشد. اصل تعاون و همکاری یک اصل کلی اسلامی است که باعث سازمان‌یافتگی فعالیت‌های انسانی می‌شود. طبق این اصل، مسلمانان موظفند در کارهای نیک، تعاون و همکاری کنند، ولی همکاری در اهداف باطل و اعمال نادرست و ظلم و ستم، مطلقاً ممنوع است.

سازمان، ابزاری برای تحقق حیات طیبه

■ با توجه به آیات و روایات اسلامی، سازمان آخرت‌گرا یا سازمان توحیدی باید به دنبال تحقق حیات طیبه برای اعضای اُمت خود باشد. استعاره‌ی مسافر در خصوص آخرت‌گرایی که در کلام امام علی (علیه‌السلام) مورد استفاده قرار گرفته است، ذی‌نفعان در سازمان آخرت‌گرا خود را از قید و بند محدودیت‌ها و چالش‌های مادی آزاد می‌سازند و با هدف روشنی که براساس تعالیم الهی برای خود ترسیم نموده‌اند، به منزلگاه ابدی می‌اندیشند و از نظر روحی و روانی با آمادگی کامل به استقبال مسائل و مشکلات پیش رو در زندگی فردی و سازمانی می‌روند و هزینه‌های مادی و غیرمادی را با طیب خاطر تحمل می‌کنند تا سرمایه‌های بیشتری برای آخرت خود فراهم سازند.

■ در سازمان آخرت‌گرا تمامی ارکان (اهداف سازمان، مدیران و کارکنان) به سعادت اخروی می‌اندیشند و برخلاف سازمان دنیاگرا که هدفش رفاه و آسایش دنیایی است.

نکته‌برتر: عنصری که اهداف سه‌گانه (اهداف سازمان، مدیران و کارکنان) را در سازمان آخرت‌گرا هم‌راستا و هم‌جهت می‌سازد، «تقوای الهی» است.

"سازگار نمودن اهداف در درون سازمان آخرت‌گرا"

نکته‌برتر: تقوا در دو کلمه خلاصه می‌شود: «ایمان» و «عمل صالح»؛ که عمل صالحش خود دو بخش کلی دارد: یکی عمل صالح در ارتباط با خدا و دیگری عمل صالح در ارتباط با خلق خدا.

TEST

تست: کدامیک از گزینه‌های زیر جزئی از تقوا محسوب می‌شوند؟

- (۱) اقرار به زبان
(۲) ایمان و عمل صالح
(۳) پشتیبانی و حمایت
(۴) هیچ‌کدام

■ پاسخ: گزینه‌ی «۲» صحیح است.

حیات طیبه:

■ «علّامه سیدمرتضی» معتقد است که اکثر متکلمان شیعی، ایمان را معرفت و تصدیق قلبی می‌دانند و اقرار زبانی و عمل را از لوازم آن معرف می‌کنند، نه اجزای آن. رویکرد قرآن به ایمان، رویکرد عقلی-عاطفی است.